

Çekirge Salgınlarının Halk Edebiyatı ve Yöresel Halıcılık Üzerindeki Etkileri Konusunda Bazı Düşünceler

Orhan A. SEKENDİZ*
Aydın AYHAN**

ÖZET

Anadolu tarihinde zaman zaman çekirge salgınlarının neden olduğu kıtlık dönemleri vardır. Bazen bir felaket halini alan bu salgınlar tarım hatta halı üretimini bile etkilemiştir.

Bu araştırmada konuyu anlatan yaygın bir şiir ile çekirge felaketinin büyüklüğünü gösteren çekirge desenli bir halıdan yola çıkarak uygulanan koruma yöntemini açıklanmaktadır.

SUMMARY

The Effects of Orthoptera Species Epidemic to the People Literature and Regional Carpet-making

There were epidemic pullulations and important damages of Orthoptera species in the Anatolian history. Some times agricultural production and handmaking carpets fabrications were affected catastrophic actions of epidemic pullulations.

In this research some explicatory poems and carpet motifs were founded. Gouvovernmentally ordered protection methods were also discovered.

Anadolu'da Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, önceki devirlerde de zaman zaman çekirge salgınları ve bu salgınların neden olduğu kıtlık dönemlerine rastlanılmaktadır. Orta Anadolu'da olsun, Batı Anadolu'da olsun yöresel folklor-

* Prof. Dr.; U.Ü. Necatibey Eğitim Fakültesi Dekanı, Balıkesir.

** Okutman, U.Ü. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Balıkesir.

da, kulaktan kulağa yayılan halk hikayelerinde, bazen de arşiv belgelerinde bu salgınların izlerine rastlanmaktadır. Nitekim Afyon dolaylarından derlenen ancak yazarının belirlenemediği anlaşılan bir şiir şöyle seslenmektedir (Sekendiz, 1985).

"Çekirgenin Kanadı.
Kanı Yere Damladı
Kör Olası Çekirge
Arpa, Buğday Komadı.

Çekirgenin Teşiri (l)
Arpa, Buğday Devşiri (r)
Haber Verin Devlete
Kimden Alcek Öşürü"

Schimitschek (1953) "Eskiden Atatürk tarafından, yeni Türkiye kurulmazdan evvel, çekirge imam ve şeyhleri vardı. Bunlar dualarıyla çekirgeleri bağlamak, koruyucu olarak dua etmek, yahut bir tasallutta dua ederek bunları salgın halde hastalandırmak için köyden köye dolaşırlar ve bu zahmetlerine karşılık olarak da, gıda maddeleri yahut para alırlardı" demektedir. Kimyasal savaş önlemleri ise, Birinci Dünya Savaşı döneminde uygulanmıştır.

Bu dönemden önce çekirge yumurtaları, açılmadan para ile veya mükellefiyet getirilerek toplatılıyor idi. Ayrıca özellikle çekirge gibi zararlı hayvanların öldürülmeleri gerektiği Hadis'lerden örnekler verilerek öğretilmeğe çalışılmaktadır (Anon, 1886).

Balıkesir'de yayınlanan, Karasi Gazetesi'nin 1. Yıl 47. sayısında şu tebliğ yer almaktadır¹.

"Çekirge tohumlarının ber-mûcib-i talimât çatlamazdan evvel itlâf ve imhâsına bir kat daha takviyyet verilmek üzere beher kıyyesine yirmi para fiat takdiriyle işbu meblağın, sub'u rub^c hasılâtının menâfi sandıklarına aid kısmından tesviye ve itası ve şayed böyle beher kıyyeye verilecek yirmişer para ile tohumların toplanmasına halkça izhar-ı rağbet edilmediği halde o mekdar ücretle ve tevzi suretiyle toplatdırılması Dahiliye Nezâret-i celilesinden emr ü iş'âr buyurulmuşdur."

Kıyye: 1282,8 gr (Yaklaşık 1300 gr)

Sub: Yedide bir

Rub: Dörtde bir

Menâfi Sandığı: Ziraat Bankalarının kurulmasından önce düşük faizle halka borç akça veren ve belediyeye bağlı sandık.

Dahiliye Nezareti çekirge yumurtalarını açılmadan önce toplatmak ve imha etmek üzere önlem alınmasını istemektedir.

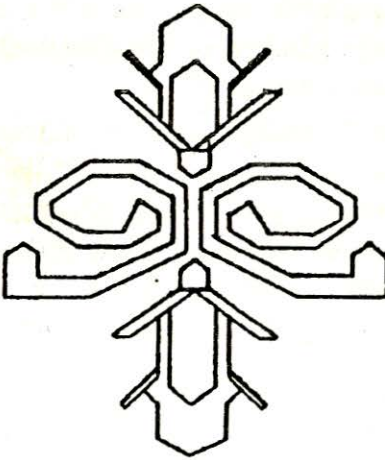
Bu işin para karşılığı yaptırılması, değilse mükellefiyet uygulanması istenmektedir.

Çekirge salgılarının neden oldukları kıtlıklar hayvancılığı, kaliteli yün ve yapağı üretimini engellediği için Yağcibedir Halıcılığında da zararlı olmuştur (Sekendiz, Ayhan, Yüngül 1992).

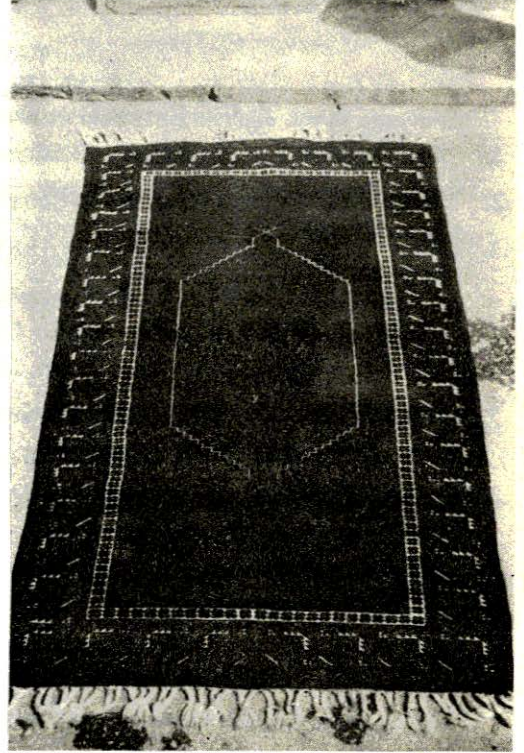
Bütün Türkmen halılarında görüldüğü gibi, Yağcibedir halılarında da, doğa, çiçek, kuş, yıldız, canavar, böcek gibi doğayı anımsatan motifler kullanılmıştır. Türkmen halılarının belirli kısımlarında, az çok farklılık gösterse de belli motifler kullanılmaktadır.

Yukarıda adı geçen çalışmamızda halıların tarla bölümünde daha çok yıldız, canavar, kuş, çiçek gibi doğayı yansıtan az çok klasikleşmiş motifler yer almaktadır.

Ancak Balıkesir'de gördüğümüz halının tarlasında adeta bir tarlaya üşüşen çekirge felaketi anlatılmaktadır (Şekil: 1, 2).

Şekil: 1
Çekirge motifi

Şekil: 2
Çekirge motifli halı

Cumhuriyet öncesi dönemlerde çekirge salgınlarının Anadolu'da önemli zararlar yaptığı bilinmektedir.

Bunlardan Sudan Çekirgesi; *Schistocerca gregaria* Fask.

Fas Çekirgesi; *Docuistaurus* (s. str.) *maroccanus* (Thunberg) gibi göçmen türler, daha çok güneyden gelerek zararlı olmaktadır (Schimitschek 1953, Karabağ 1958).

Tarla çekirgelerinden; *Calliptamus italicus* L., *Calliptamus barbatus*, *Calliptamus tennericercis* gibi türler ise yerli çekirgeler arasında yer alırlar.

Docuistaurus (s. str.) *maroccanus* (Thunberg), 1985.

Türkiye'deki varlığı 1909 tarihinden beri bilinmektedir. Ayrıca Batı İçbatı ve Güney Anadolu'da bulunduğu anlaşılmaktadır (Karabağ 1958).

Calliptamus italicus (L.) Bu türün Türkiye'deki ilk kayıtlarına 1943 yılından sonra rastlamaktayız.

Bu duruma göre; tarih içinde tahribat yapan türün, halk arasında Kızıl Çekirge olarak adlandırılan *Docuistaurus maroccanus* olması akla daha yakındır.

KAYNAKÇA

1. ANON, 1886. Karasi Gazetesi, 20 Nisan 1886/16 Receb 1303.
2. ANON, 1887. Karasi Gazetesi, 10 Şubat 1887/16 Cemazielevvel 1304.
3. KARABAĞ, T. 1958. Türkiye'nin Orthoptera Faunası. Ankara Üniv. Fen Fak. Y. Um. No: 81 Zooloji 4.
4. SCHIMITSCHEK, E. 1953. Türkiye Orman Böcekleri ve Muhiti İstanbul Üniv. Y. No: 556. Orman Fak. Y. No: 24 (A. Acatay Çevirisi).
5. SEKENDİZ, O.A. 1985. Türkiye Orman Entomolojisi, Karadeniz Teknik Üniv. Orman Fak. No: Trabzon.
6. SEKENDİZ, O.A., A. AYHAN, A. YÜNGÜL, 1992. Balıkesir Yöresinde Geleneksel Halıcılık, Coğrafi Dağılışı ve Aşiret Geleneklerine Göre Farklılıklar. Doğal Boya Madde Veren Bitkilerin Üretimi ile Pazarlama Konuları Üzerinde Araştırmalar. Uludağ Üniv. Araştırma Fonu Proje No: 1987/16 (Baskıda).